t. LXII, nr 9/2021 DOI 10.33226/0032-6186.2021.9.3

Studia i opracowania

Mgr Barbara Surdykowska
Biuro Eksperckie KK NSZZ Solidarność*
ORCID: 0000-0003-4569-1274
e-mail: b.surdykowska@solidarnosc.org.pl

Związki zawodowe a gwarantowany uniwersalny dochód podstawowy

Trade unions and universal basic income

Streszczenie
Kwestia uniwersalnego dochodu podstawowego (universal basic income — UBI) jest obecnie jednym z powszechnie dyskutowanych zagadnień. Celem artykułu jest przybliżenie toczącej się dyskusji na temat dochodu podstawowego w ruchu związkowym. Ogólnie można stwierdzić, że ruch związkowy jest głęboko sceptyczny wobec UBI. Przyczyny zaniepokojenia ruchu związkowego w kontekście możliwości wykorzystania dochodu podstawowego jako odpowiedzi na zachodzące na rynku pracy procesy związane ze zmianą technologiczną wydają się być następujące: 1) ruch związkowy zdaje się przedkładać klasyczne „prawo do pracy" nad „prawo do podstawowego dochodu" ze względu na fakt, że wykonywanie pracy skutecznie integruje ludzi z życiem społecznym i jest podstawą budowania ścieżki rozwoju osobistego, 2) związki zawodowe obawiają się, że całkowicie stracą możliwość wpływania na płace poprzez układy zbiorowe i że kwestia płac powróci do sfery indywidualnego przetargu. Wydaje się, że tam gdzie związki zawodowe są nadal silne i mają realny wpływ na strukturę płac (np. Belgia czy Niemcy), są one wyraźniej przeciwne UBI. Natomiast tam gdzie organizacje związkowe działają w większym stopniu w wysoce elastycznym środowisku, są bardziej pozytywnie nastawione do tego pomysłu.

Słowa kluczowe
dochód podstawowy, związki zawodowe, polityka społeczna

JEL: J39, J51

Abstract
One of the issues commonly discussed today is the issue of universal basic income (UBI). The aim of the paper is to bring closer to the ongoing and slowly "flushing" discussion on basic income within the trade union movement. The trade union movement is deeply skeptical of the UBI. The reasons for the trade union movement's concern in the context of the possibility of using basic income as a response to the processes taking place in the labor market related to technological change seem to be as follows: i) the trade union movement seems to prefer the classic "right to work" over the "right to a basic income" due to the fact that performing work effectively integrates people into social life and is the basis for building a path of personal development; ii) trade unions fear that they will completely lose the ability to influence wages through collective bargaining and that wage issue will return to the sphere of individual tender of strength. It can be argued that where trade unions are still strong and have a real impact on the wage structure (for example Belgium or Germany), they are more clearly opposed to the UBI. Where these organizations operate to a greater extent in a highly flexible environment, they are more positive about this idea.

Keywords
universal basic income, trade unions, social policy

Uwagi wstępne

Jednym z powszechnie dyskutowanych dziś zagadnień jest problematyka uniwersalnego dochodu podstawowego[1]. Mówi się o nim coraz więcej w świetle zmiany technologicznej i zanikania miejsc pracy dla osób o średnim poziomie kwalifikacji, a co za tym idzie — narastającego rozwarstwienia dochodowego i majątkowego. Pandemia COVID-19 i spustoszenie jakiego dokonuje na rynkach pracy stała się kolejnym impulsem do debaty na ten temat. Można to zobrazować symbolicznym wydarzeniem jakim było wystąpienie papieża Franciszka w momencie najbardziej przejmującej Wielkanocy w trakcie Jego pontyfikatu, gdy w pustej Bazylice św. Piotra wskazał, że już

czas na dochód podstawowy. Jest to niewątpliwie sygnał, że najwyższa pora zacząć poważą analizę tej koncepcji[2]. Jeżeli ten znak nie byłby wystarczający dla niektórych, to można zajrzeć do świata wielkiej polityki, gdzie Andrew Yang, jeden z kandydatów Partii Demokratycznej w prawyborach w USA, z kwestii wprowadzenia dochodu podstawowego uczynił jądro swojej kampanii. Co prawda ostatecznie to nie on startował w wyborach na stanowisko Prezydenta USA w 2020 r., ale fakt ten pokazuje na ile idea dochodu podstawowego weszła już do mainstreamowej debaty politycznej[3].

Celem artykułu nie jest przedstawienie całościowej problematyki uniwersalnego dochodu podstawowego — nie byłoby to oczywiście możliwe. Zostaną w nim przybliżone pewne aspekty toczącej się i powoli „nabierającej rumieńców" dyskusji o dochodzie podstawowym w ramach ruchu związkowego.

Gwarantowany uniwersalny dochód podstawowy

Przez gwarantowany uniwersalny dochód podstawowy (w dalszej części artykułu będę posługiwała się angielskim skrótem UBI) rozumiemy bardzo różne koncepcje. Różnią się one przede wszystkim co do tego:

- ❒ jakiej wysokości ma być UBI,
- ❒ jak często ma być wypłacany,
- ❒ jakie ma być źródło jego finansowania,
- ❒ kogo ma dotyczyć (co ma oznaczać jego uniwersalność: na przykład czy ma dotyczyć osób niepełnoletnich, czy ma dotyczyć osób nieposiadających obywatelstwa danego państwa a przebywających legalnie/nielegalnie na jego terytorium),
- ❒ i co bardzo istotne — jak otrzymanie UBI ma wpłynąć na wypłatę innych świadczeń z szeroko rozumianego zabezpieczenia społecznego.

Wszystkie dyskusje o UBI zakładają, że miałoby to być świadczenie, którego wypłacanie byłoby niezależne od sytuacji dochodowej i majątkowej jednostki lub rodziny. Ta cecha UBI powodowałaby, że nie byłby on demotywatorem do podejmowania zatrudnienia. Innymi słowy, nie występowałaby „pułapka" niebezpieczeństwa utraty świadczenia pomocowego w przypadku podjęcia pracy.

Większość wskazanych wyżej elementów podlega dyskusji i jest różnie pojmowana. Ten czynnik różnorodności koncepcji trzeba wziąć pod uwagę przyglądając się próbom oceny UBI przez związki zawodowe.

UBI może być różnorodnie zaprojektowane. Wynika to m.in. z tego, że wpisuje się w koncepcje ideologiczne z szerokiego spektrum: od radykalnej lewicy po wizje neoliberalne. To, że tak wiele środowisk politycznych sięga po UBI, pokazuje na ile jest to atrakcyjna idea. Jednocześnie jednak powoduje, że postrzeganie UBI w poszczególnych koncepcjach jest bardzo zróżnicowane.

UBI przedstawiany jest na przykład jako silnie emancypacyjny i zwiększający skalę wolności osobistej jednostki (Van Parijs, 1991; 1992; Van Parijis i Vanderborght, 2017). Inne podejście akcentuje, że to przede wszystkim jedyne narzędzie jakie można wykorzystać jako odpowiedź wobec narastającej automatyzacji, robotyzacji miejsc pracy i ich zanikania ze względu na rozwój sztucznej inteligencji (Hughes, 2014; Sheahen, 2012). Kolejna (kojarząca się z Doliną Krzemową) koncepcja podkreśla, że jest środkiem pozwalającym na budowę bardziej elastycznego rynku pracy, pozwalającego ludziom pracować „projektowo" i w często zmieniających się konfiguracjach (Freedman, 2016, s. 48–53; Waters, 2017).

Autorzy związani z lewicowymi think tankami zazwyczaj podchodzą do UBI sceptycznie. Przede wszystkim podkreślają, że wprowadzenie UBI zmniejszy ilość środków, które będą przeznaczane na usługi powszechnego dostępu (edukacja, szkolnictwo, transport, dostęp do wody itp.), a zatem zwiększy skalę kapitalistycznego oddziaływania w sferach częściowo obecnie (w każdym razie z europejskiej perspektywy) pozarynkowych. Innymi słowy, UBI jest niezbędny niczym kroplówka dla opartego na konsumpcji kapitalizmu, więc jego wprowadzenie nie doprowadzi do żadnej znaczącej zmiany społecznej i gospodarczej (Harrop i Tait, 2017; Tönshoff, Brandherm i Philipps, 2017; Pitts, Lombardozzi i Warner, 2017).

Pisząc o UBI warto zwrócić uwagę na punkt 14 Europejskiego Filaru Praw Socjalnych zatytułowany: Minimalny dochód. Wskazuje się w nim, że każdy kto nie dysponuje wystarczającymi środkami, ma prawo do odpowiedniego dochodu minimalnego zapewniającego godne życie na wszystkich jego etapach oraz skuteczny dostęp do towarów i usług wspierających. W przypadku osób zdolnych do pracy świadczenia związane z dochodem minimalnym powinny być powiązane z zachętami do (ponownego) włączenia się do rynku pracy. Jak widać, ustawodawca unijny dostrzega rolę usług powszechnego dostępu (obok dochodu minimalnego) i hołduje idei dążenia do pełnego zatrudnienia.

UBI było i jest testowane w państwach na różnych szerokościach geograficznych i o różnym poziomie rozwoju. W grupie państw o niskim dochodzie można wskazać na Kenię, gdzie przeprowadza się test polegający na przekazywaniu 20 dolarów miesięcznie 6 tysiącom osób w 40 wioskach. Test ma potrwać 12 lat[4]. Działania testujące są prowadzone także w Indiach (prowadzone przez UNICEF oraz SEWA — Self Employed Women Association)[5]. Wśród państw o średnim dochodzie UBI wprowadzony był w pewnym zakresie w Brazylii. Wśród państw o najwyższym dochodzie testy miały miejsce w Ontario w Kanadzie[6] oraz w Finlandii[7]. Od wielu lat pewna forma UBI funkcjonuje na Alasce (w postaci obywatelskiej dywidendy od wydobycia ropy naftowej)[8].

Badania empiryczne dotyczące poparcia dla UBI

W 2016 r. w ramach European Social Survey zbadano stosunek Europejczyków (w 23 państwach) do UBI[9]. Na potrzeby badania wskazano, że UBI będzie się charakteryzować następującymi cechami:

- ❒ będzie wypłacany co miesiąc,
- ❒ będzie finansowany z podatków,
- ❒ zastąpi wiele istniejących elementów wsparcia,

❒ zagwarantuje możliwość życia na minimalnym poziomie,

❒ będzie wypłacany niezależnie czy dana osoba pracuje,

❒ osiąganie dochodów z pracy (lub innych źródeł) nie będzie wpływać na prawo i wysokość UBI.

Jak można się domyślać, badania pokazały głębokie różnice w postrzeganiu hipotetycznego UBI. Przy tak dookreślonych jak wyżej kryteriach okazało się, że koncepcję popiera ponad 2/3 respondentów na Litwie, w Rosji, na Węgrzech czy Słowenii. Najniższe poparcie dla UBI występowało w Norwegii (33,7%), Szwajcarii (34,7%), Szwecji (37,6%). W Polsce poparcie wynosiło 58,5% i było wyższe niż w Wielkiej Brytanii (50,8%), Francji (48,8%) czy Republice Federalnej Niemiec (45,7%). Bardzo widoczne było, że w państwach o rozwiniętym modelu welfare state poparcie dla UBI było zdecydowanie niższe niż w państwach Europy Centralnej. Tam gdzie był wyższy udział wydatków socjalnych w stosunku do PKB, poparcie dla UBI było niższe. Także przynależność związkowa respondenta łączyła się z niższym poparciem dla UBI. Wyniki badań zostały już przenalizowane: lewicowe poglądy przekładały się na wyższe poparcie dla UBI, poparcie dla partii populistycznych na niższe (Parolin i Siöland, 2019). Jak widać, wyniki wywołują różne pytania, na przykład o lewicowość członków związków zawodowych. Niewątpliwie badania należałoby powtórzyć w okresie postcovidowym, gdyż jest to na tyle ważny czynnik, że badania sprzed pandemii tracą swoją aktualność.

Dyskusje w ramach ruchu związkowego

Gdybyśmy musieli kwestię podsumować jednym zdaniem, to wyglądałoby ono następująco: ruch związkowy jest głęboko sceptyczny wobec UBI (Vanderborght, 2006, s. 1–20). Niemieckie związki zawodowe wyraźnie sprzeciwiają się koncepcji gwarantowanego dochodu podstawowego[10]. Dotyczy to zwłaszcza głównych związków branżowych: IG Metall i ver. di — związek zawodowy dla sektora usług (Krämer, 2019). Związki zawodowe z Kanady wyrażają zasadniczy sceptycyzm[11]. Fińskie związki zawodowe wskazują, że UBI jest nieprzydatny[12]. Pojawiają się co prawda głosy odrębne, na przykład były przewodniczący amerykańskiego związku pracowników usług SEIU wierzy w tę ideę, ale są one w mniejszości[13].

Przyczyny zaniepokojenia ruchu związkowego w kontekście możliwości zastosowania dochodu podstawowego jako odpowiedzi na procesy zachodzące na rynku pracy związane ze zmianą technologiczną wydają się być następujące:

❒ ruch związkowy wydaje się preferować klasyczne „prawo do pracy" nad „prawo do dochodu podstawowego" ze względu na to, że wykonywanie pracy efektywnie włącza człowieka w życie społeczne i jest podstawą do budowy ścieżki rozwoju osobistego;

❒ związki obawiają się, że zatracą całkowicie zdolność do wpływania poprzez negocjacje zbiorowe na wysokość wynagrodzeń i wrócą one do sfery indywidualnego przetargu (z polskiej perspektywy brzmi to dość egzotycznie, w sytuacji gdy większość płac w Polsce jest już w tej chwili wynikiem indywidualnego przetargu lub wynikiem decyzji władzy publicznej).

Można postawić tezę, że tam gdzie związki są wciąż silne i realnie oddziałują na strukturę płac (przykładowo Belgia czy RFN), są one bardziej jednoznacznie przeciwne UBI. Tam gdzie organizacje te w większym stopniu działają w środowisku elastycznym, poprzez przykładowo istnienie zero hours contract, jak w Wielkiej Brytanii, są bardziej pozytywnie nastawione do tej idei[14]. Francuskie związki, które pomimo radykalnie niskiego poziomu uzwiązkowienia wciąż odgrywają znaczącą rolę jako podmioty negocjujące (dzięki szeroko stosowanej generalizacji układów zbiorowych), są przeciwne UBI.

Wydaje się, że ruch związkowy obawia się przede wszystkim tego, że UBI będzie „dofinansowywał" pracodawców, pozwalając im na wypłatę bardzo niskich wynagrodzeń w elastyczny sposób. Innymi słowy, UBI stanie się czynnikiem normalizacji prekaryjnego zatrudnienia. Druga kwestia dotyczy kosztu UBI, a zwłaszcza tego, czy jego wypłacanie nie stanie się czynnikiem ograniczającym publiczne finansowanie usług powszechnego dostępu (edukacja, ochrona zdrowia, dostęp do wody etc). Obawy związane z finansowaniem UBI dotyczą także sytuacji, w której odbywałoby się to przede wszystkim poprzez podniesienie podatków pośrednich takich jak VAT. W ocenie wielu organizacji związkowych uderzyłoby to w najuboższych.

Związki zawodowe reprezentujące w dużej części pracowników atypowych, kobiety albo osoby zatrudnione w sposób prekaryjny zdają się znacznie mocniej popierać UBI. Przykładem może być stara kampania Voedingsbond (holenderskie związki zawodowe) jeszcze z lat 80. XX wieku. Była to organizacja reprezentująca głownie kobiety zatrudnione w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Uwagi końcowe

Pandemia COVID-19 spowodowała, że idea UBI jest rozważana coraz poważniej i powoli przechodzi ona ze sfery zainteresowania naukowców do bezpośredniej sfery zainteresowania polityków[15], o czym mogą świadczyć chociażby wypowiedzi Nancy Pelosi, przewodniczącej Izby Reprezentantów USA[16]. Także hiszpański rząd rozważa wprowadzenie dochodu podstawowego[17]. Coraz częściej pojawiają się głosy: „teraz, zaraz, natychmiast" — przykładowo take stanowisko przedstawił Guy Standing podczas World Economic Forum w 2020 roku[18].

Wszystko wskazuje na to, że wprowadzenie UBI w sposób zasadniczy oddziaływałoby na przyszłość reprezentacji pracowniczej. Stąd silny sceptycyzm związków zawodowych. Obawiają się one, że UBI zmniejszy znaczenie i kolektywną siłę ruchu związkowego. W ich ocenie efektem ubocznym będzie też zwiększenie indywidualizmu i postępująca atomizacja społeczna[19].

Oczywiście otwarta pozostaje kwestia na ile sprzeciw większości ruchu związkowego będzie czynnikiem, który

wpłynie na taką czy inną przyszłość UBI. Prawdopodobnie jednak inne czynniki, takie jak „inwazja" sztucznej inteligencji czy tempo destrukcji środowiska wynikające ze zmiany klimatycznej, będą miały większe znaczenie.

Choć postawa związków zawodowych najprawdopodobniej nie będzie miała kluczowego wpływu na dalsze losy UBI, to wydaje się, że ich stosunek do tej idei dobrze pokazuje „pęknięcie" w ruchu związkowym: na organizacje, które mają jeszcze poczucie bycia ważnym graczem kształtującym rynek pracy (i te są przeciwne UBI), oraz te, które próbują reprezentować osoby elastycznie zatrudnione (i tu głosy są zróżnicowane). Są oczywiście „obszary" ruchu związkowego, gdzie temat UBI w żaden sposób formalny nie był i nie jest dyskutowany. Trzeba pamiętać o zróżnicowaniu europejskiego ruchu związkowego (Mitchell, 2014). Warto byłoby też poddać analizie różnice poglądów pomiędzy „szeregowymi" członkami a centralami organizacji związkowych — w sytuacji gdy różnice te stają się zbyt duże, radykalnie zmniejsza się skuteczność realizacji określonych strategii lub działań (Bacon i Blyton, 2004).

W Polsce temat gwarantowanego dochodu podstawowego wydaje się występować jedynie w dyskusji naukowej. Nie jest to punkt odniesienia dla strategii ruchu związkowego. Ponieważ można zauważyć, że siła oddziaływania polskich związków zawodowych (chodzi o reprezentatywne organizacje zasiadające w Radzie Dialogu Społecznego) na system zabezpieczenia społecznego jest dość znikoma, tak więc można założyć, że i artykułowanie przez nie poglądów na temat UBI nie byłoby czynnikiem zasadniczym w potencjalnej debacie. Pisząc o znikomym wpływie związków zawodowych na system zabezpieczenia społecznego mam na myśli przede wszystkim niemożność przeforsowania wielokrotnie podnoszonych kwestii konieczności zrównania pozapłacowych kosztów pracy. Związki od lat postulują wprowadzenie regulacji przewidującej składkę na ubezpieczenia społeczne od pełnego wynagrodzenia przy umowie zlecenia czy umowie o dzieło. Związki zawodowe nie były także w stanie zatrzymać kolejnych rozwiązań obniżających składkę osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą. Obecnie ich aktywność koncentruje się na wprowadzeniu nowych rozwiązań do sytemu emerytalnego, określnych popularnie jako emerytury stażowe[19]. Wydaje się, że można postawić tezę, iż problematyka dochodu podstawowego mogłaby pojawić się w spektrum zainteresowania polskich związków zawodowych jedynie w sposób reaktywny, gdyby koncepcja ta zaczęłaby być forsowana przez znaczącą siłę polityczną. Nie jest to obecna sytuacja — do koncepcji tej nie nawiązuje zarówno obóz Zjednoczonej Prawicy (przykładowo powszechny dochód gwarantowany nie pojawia się nawet jako punkt odniesienia w takich dokumentach programowych jak Strategia Demograficzna czy Strategia Migracyjna), jak i reprezentowane w Parlamencie partie opozycyjne.

Na zakończenie warto postawić pytania dotyczące UBI, które wciąż będą oczekiwać na odpowiedź. Pierwszym będzie pytanie najbardziej interesujące dla prawników, a mianowicie jak UBI mogłoby wpłynąć na prawo pracy. Nie ma oczywiście teraz na nie odpowiedzi, gdyż jak pisałam wciąż nie wiadomo, jaką formę mogłaby przyjąć ta idea. Wydaje się jednak, że trzeba wzmocnić namysł nad tym, jakie skutki dla klasycznych instytucji prawa pracy mogłoby wywołać wprowadzenie gwarantowanego dochodu podstawowego (Pulkka, 2017).

Kolejnym będzie pytanie, czy UBI jest elementem sprzeciwu wobec (ewentualnie reformy) neoliberalnej gospodarki i konstrukcji społecznej. Czy wręcz przeciwnie — formą kapitulacji wobec wymagań gospodarki w pełni wolnorynkowej. Należy także wspomnieć, że UBI jest często postrzegany jako alternatywa wobec powszechnego obniżenia wymiaru czasu pracy, który zdaniem zwolenników takiego działania przyczyniłby się do bardziej równomiernego „rozpowszechnienia" dobra jakim jest praca zarobkowa.

I wreszcie pytanie fundamentalne — o subiektywne poczucie wolności pracowników, a więc czy UBI dałoby więcej wolności pozwalającej odrzucić propozycję prekaryjnego zatrudnienia, czy raczej przeciwnie — osoba ze źródłem dochodu jakim jest UBI będzie bardziej skłonna do przyjęcia propozycji „uzupełniającej", niezależnie od standardów tego zatrudnienia. To pytanie wydaje się jednocześnie kluczowe i bardzo trudne.

Przypisy/Notes

* Tekst wyraża wyłącznie osobiste poglądy autorki i nie może być utożsamiany ze stanowiskiem NSZZ Solidarność.

1 W polskiej literaturze na temat koncepcji uniwersalnego dochodu podstawowego zob. m.in. Szlinder, 2018; Szarfenberg, 2018, s. 3–27; Żołądek, 2016.

2 https://www.businessinsider.com/pope-francis-it-might-be-time-to-consider-universal-basic-wage-2020-4?IR=T (26.08.2021).

3 https://sanjosespotlight.com/silicon-valley-lawmaker-wants-to-bring-andrew-yangs-universal-income-plan-to-california/ (26.08.2021).

4 https://www.inverse.com/article/38431-universal-basic-income-kenya (26.08.2021).

5 https://socialprotection-humanrights.org/wp-content/uploads/2016/04/Indias-Basic-Income-Experiment-PP21.pdf (26.08.2021).

6 https://www.bbc.com/news/world-us-canada-39675442 (26.08.2021).

7 https://singularityhub.com/2020/05/18/here-are-the-results-of-the-biggest-universal-basic-income-trial-yet/ (26.08.2021).

8 https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/alaskas-experience-shows-promise-universal-basic-income/ (26.08.2021).

9 https://www.europeansocialsurvey.org/about/singlenew.html?a=/about/news/essnews0054.html (26.08.2021).

10 https://www.dw.com/en/german-trade-unions-strictly-against-basic-income-concept/a-43589741 (26.08.2021).

11 Ontario Public Service Employees Union. Understanding Basic Income. OPSEU Position Paper, 2017. https://opseu.org/news/understanding-basic-income-an-opseu-position-paper/15601/ (26.08.2021).

[12] https://www.businessinsider.com/finlands-biggest-trade-union-a-universal-basic-income-is-useless-2017-2?IR=T (26.08.2021).

[13] https://www.theatlantic.com/business/archive/2016/06/unions-and-ubi/488951/ (26.08.2021).

[14] https://basicincome.org/news/2016/09/uk-major-trade-union-federation-endorses-ubi/ (26.08.2021).

[15] https://inomics.com/blog/covid-19-strengthens-the-case-for-ubi-1462263 (26.08.2021); https://www.dandc.eu/en/article/covid-19-crisis-right-time-test-ubi-policies (26.08.2021); https://www.ubiworks.ca/emergency-ubi (26.08.2021).

[16] https://www.cnbc.com/2020/04/27/coronavirus-update-universal-basic-income-could-be-worthy-of-attention-pelosi-says.html (26.08.2021).

[17] https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-05/spanish-government-aims-to-roll-out-basic-income-soon (26.08.2021).

[18] https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-made-basic-income-vital/ (26.08.2021).

[19] Do takich konkluzji bardzo jednoznacznie dochodzi niemiecki IG Metall.

[20] Przykładowo kwestia emerytur stażowych była dwukrotnie przedmiotem umowy programowej pomiędzy NSZZ Solidarność a kandydatem na prezydenta RP Andrzejem Dudą.

Bibliografia/References

Bacon, N. i Blyton, P. (2014). Trade unions responses to workplace restructuring: Exploring union orientations and actions. *Work, Employment and Society*, *18*, s. 749–773. https://doi.org/10.1177/0950017004047962

Freedman, D. H. (2016). Basic Income: A Sellout of American Dream. *MIT Technology Review*, *119*.

Harrop, A. i Tait, C. (2017). *Universal basic income and the future of work*. Fabian Society. TU Congress. https://www.tuc.org.uk/sites/default/files/UBI.pdf.

Hughes, J. J. (2014). A Strategic Opening for a Basic Income Guarantee in the Global Crisis Being Creates by AI, Robots, Desktop Manyfacturing and BioMedicine. *Journal of Evolution & Technology*, *24*(1).

Krämer, R. (2019). *Universal Basic Income — not really an alternative*. https://doc-research. org/2019/10/universal-basic-income-not-really/

Mitchell, K. (2014). The European Trade Union Confederation at 40: integration and diversity in the European labour movement. *Labor History*, *55*. https://doi.org/10.1080/0023656X.2014.932511

Parolin, Z. i L. Siöland, (2019). Support for a Universal Basic Income: A Demand — Capacity Paradox? *Herman Deleeck Centre for Social Policy*, *Working Paper*, (19.01). https://doi.org/10.31219/osf.io/fvh92

Pitts, F. H., Lombardozzi, L. i Warner, N. (2017). *Beyond Basic Income: Overcoming the Crisis of Social democracy?* Foundation for European Progressive Studies. https://www.feps-europe.eu/resources/publications/504:beyond-basic-income-overcoming-the-crisis-of-social-democracy.html (26.08.2021)

Pulkka, V. V. (2017). A free lunch with robots - can a basic income stabilize the digital economy? *Transfer: European Review of Labour and Research, 23*. https://doi.org/10.1177/1024258917708704

Sheahen, A. (2012). *Basic Income Guarantee: Your right to economic security*. Palgrave Macmillan: Basingstoke. https://doi.org/10.1057/9781137031594

Szarfenberg, R. (2018). Dochód podstawowy a współczesne zabezpieczenie społeczne. *Ubezpieczenia Społeczne, Teoria i Praktyka*, *139*(4).

Szlinder, M. (2018). *Bezwarunkowy dochód podstawowy. Rewolucyjna reforma społeczna XXI wieku*. Warszawa: PWN.

Tönshoff, C., Brandherm, R. i Philipps, R. (2017). (*No)Universal Basic Income, Pleas! Lessons from the Debate on the Welfare State of the Future*. Friedrich-Ebert-Stiftung.

Van Parijs, P. (1991). Why Surfers Should be Fed: The Liberal Case for an Unconditional Basic Income. *Philosophy and Public Affairs*, (20).

Van Parijs, P. (1992). Competing Justification of Basic Income. W: P. Van Parijs (red.), *Arguing for Basic Income. Ethical Foundation for a Radical Reform*. London: Verso.

Van Parijs, P. i Vanderborght, Y. (2017). Basic Income — A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy. *Cambridge, Harvard University Press*. https://doi.org/10.4159/9780674978072

Vanderborght, Y. (2006). Why Trade Unions Oppose Basic Income. *Basic Income Studies*, *1*(1). https://doi.org/10.2202/1932-0183.1002

Waters, R. (2017). Silicon Valley Aims to Engineer a Universal Basic Income Solution. *Financial Times*, 3 May. https://www.ft.com/content/b0659404-0fea-11e7-a88c-50ba212dce4d (26.08.2021)

Żołądek, Ł. (2016). Dochód podstawowy. *Infos*, *14*(218).

Mgr Barbara Surdykowska, doradca prawny w Biurze Eksperckim Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność", korespondentka Europejskiej Fundacji na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy w Dublinie. Zajmuje się między innymi problematyką ponadnarodowego wymiaru stosunków przemysłowych i skutków digitalizacji środowiska pracy. Obecnie uczestniczy w międzynarodowym projekcie: Europejskie układy ramowe z perspektywy państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Mgr Barbara Surdykowska, legal advisor in the Expert Office of the National Commission of NSZZ "Solidarność", correspondent of the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions in Dublin. She deals amongst others with the issues of the transnational dimension of industrial relations and the effects of digitization of the work environment. Currently participating in the international project: European Framework agreements from the perspective of CEE countries.